*The article analyses the motives and symbols which are common to the lyrics by state activists of the East (Orient) and West (on example of feminine Oriental lyrics (in the collection «The Feminine Masks») by the modern Ukrainian writer in Rio de Janeiro Vira Vovk (Vira Selanski) whose style is very different, elitist and has features of magic realism, neomythologism, neobaroque etc. The period is the Renaissance and the Baroque. The prototypes are distinguished as historical (Roxelana) and literary (Marusya Bohuslavka, Scheherazade) which are given in the having the same name poems by Vira Vovk. Textual object are lyrical monologues of these persons. The archetypal Ukrainian base of these texts, some of which are coded folk songs, is found. The personality of Roxelana is analyzed according to classical (Ahathanhel Kryms'ky) and modern studies. Other Ukrainian women who became sultan's wives and had political influence are named. The image of Scheherazade and symbolic Oriental atmosphere of the poem by Vira Vovk is compared to the lyrical destination of the poetry by Rezmi (the pseudonym of Crimean Knah). As the hypothetical theme of poetry the throne wife of this poet, who also wrote poems – Khanzade-khanym – is lighted up. Another Oriental poetesses who are celebrated as famous or talented feminine authors, as Zēb-un-Nisā Makhfī (*Zebunnisa, *Zebunnissa), Anhil Marin, Patimat of Kumukh etc. Contextual analysis is given, especially Arabian feminine discourse of XIX – XXth centuries, is spectacled. The circumstances because of which these women could write poetry as letters of callings are emphasized. The persons of other Oriental poetesses, many of those were aristocratic, are described. Especially, implicit Sufi motifs are very interesting to symbolic analyzing. Another personality, Marusya Bohuslavka, is integrated to the Oriental culture (like Roxelana), but her saving mission as a coaxing of Ukrainian totem is made. Also intermedial analysis as comparison to cinema is given: The French film «Indochine» is an example of antithesis of modern and patriarchal systems. Poetological, macro- and microcontextual, translation studies, cultural analysis is made. The ability to create poetry as a necessary factor of contemporary education in the higher spheres is investigated. The aristocratic being and required gallant (which was contaminated with political) action were «the second wing» of artistical individuality; the poetesses of higher spheres were recipiented by their contemporaries at first as political leaders (Roxelane, Khanzade-khanym and others), or their poems were not saved (Marusya Bohuslavka, Khanzade-khanym, because of poetical action by these personalities is a legend).The article has theoretical and practical values.*

***Keywords**: poet, state woman-writer, a feminine leader, Orient.*

УДК 811.161.2'373.6(045)

І. В. Хоменська

ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІМЕНІ КОНЦЕПТУ «УКРАЇНА»

У статті йдеться про дві сфери трансформації концептів: психіку та мову. Встановлення ядерної зони концепту потребує залучення діахронного аспекту, оскільки концепти у процесі свого розвитку не залишаються сталими, їх складники постійно модифікуються, уточнюються носіями мови. Етноцентричне наповнення концепту «Україна» нерозривно пов'язане з особливостями ментальності народу, у концептуальній системі якого воно функціонує, оскільки в національно-культурних вербальних стереотипах знаходять своє найповніше відображення особливості сприймання світу певним етносом.

***Ключові слова**: концепт, етимологія,Україна, семантичний, термін.*

Досліджуючи регулятивні концепти національної мовної свідомості, варто враховувати їх ментальну природу, подвійний характер, який пов'язаний із середовищем виникнення, трансформації та розвитку концептів – психіка і мова. У концепті можна виокремити ментальну складову (це те ідеальне ментальне утворення, яким оперує людина у процесі мислення, це образ, у якому зосереджені уявлення носія мови про той світ, що неодмінно пов'язаний з культурою та історичним розвитком нації, до якої належить носій). Щодо мовного прояву, то більшість концептів мають ім'я, наприклад, «Україна», яке теж не є випадковим і пов'язане з історичним та ментальним формуванням кожної нації, самоназва є у кожному з випадків культурно-зумовленою. Це стосується не тільки самоназв, йдеться про різні типи концептів та їх мовну репрезентацію, саме у зв'язку з різним менталітетом. Відповідно, представники різних націй концептуалізують світ по-різному.

У сучасній лінгвістичній думці вивченням концепту займаються провідні вітчизняні та зарубіжні науковці різних напрямів: Н. Арутюнова, І. Голубовська, О. Єфименко, В. Жайворонок, С. Жаботинська, В. Іващенко, С. Єрмоленко, В. Карасик, М. Кочерган, Л. Кравець, Л. Мацько, П. Мацьків, Н. Мех, А. Приходько, В. Русанівський, Т. Радзієвська, О. Селіванова, Л. Шевченко та багато інших. В українському мовознавстві концепт «Україна» викликає вагомий інтерес з позицій повного концептуально-семантичного осмислення, основою якого є виявлення архетипних, прототипних, стереотипних, символічних, асоціативних значень; парадигматичних, епідигматичних, синтагматичних відношень у структурній системі концепту «Україна». Серед вітчизняних дисертаційних досліджень з когнітивної лінгвістики, присвячених згаданому концепту, можна навести працю Т. Мудраченко «Актуалізація концепту Україна в сучасному англомовному газетному дискурсі» [12]; також в науковому дискурсі можна зафіксувати такі заголовки наукових статей: «Концепт Україна та його асоціативний ряд у щоденникових записах М. Галабурди-Чигрин» [19], «Концепт "Україна – Європа" крізь призму топосів у романі "Маруся Чурай" Ліни Костенко» [15], «Лінгвокультурологічний концепт України у поетичній мовотворчості Т. Шевченка» [14], «Концепт «Україна» в поезотворчості Василя Стуса» [23], «Концепти Україна та свобода в реалізації національної ідеї: історико-отологічний аспект» [2] тощо. Наведені праці є вагомим внеском у розгляд структури концепту «Україна» і засвідчують значний інтерес до нього, але перспективи дослідження зазначеного ментально-мовного явища й досі актуальні.

Метою статті є аналіз формування назви «Україна» в історико-етимологічному аспекті, визначення етноцентричного наповнення концепту, еволюції його концептуальних смислів в історичній ретроспективі.

У статті взято за основу твердження про те, що концепт – це одиниця ментального-мовного рівня, якою оперує представник певної культури у процесі мово-мислення та пізнання, яка відображає картину світу у людські психіці та має вигляд «згустків» знання, набутого у процесі теоретичної та емпіричної когніції; це психоментальне утворення, що віддзеркалює уявлення про світ через образи, уявлення, асоціації, поняття та ставлення до них, динамічна одиниця, характерна як для окремого індивіда, так і для колективу представників певної культури.

Загалом з наведених вище визначень випливає, що концепт характеризується складною, динамічною трирівневою структурою (поняттєвий, асоціативно-перцептивно-образний та ціннісний складники), організованою за польовим принципом (ядерна зона, близька та далека периферія).

Етноцентричне наповнення концепту «Україна» нерозривно пов'язане з особливостями ментальності народу, у концептуальній системі якого воно функціонує, оскільки в національно-культурних вербальних стереотипах знаходять своє найповніше відображення особливості сприймання світу певним етносом. «Національно-специфічні відчуття, матеріалізуючись у тканині мови, породжують ту особливу для кожної мови субстанцію, яка в сучасній антропоцентричній лінгвістиці одержала назву національно-мовної картини світу (НМКС), тобто відображене в мовних формах етнічно зумовлене осмислення й оцінювання зовнішнього світу. Національно-мовна специфіка виникає при поєднанні єдиного логіко-поняттєвого каркасу різних НМКС з етнічно-специфічними нюансами світовідчуття, світоосмислення й світооцінки. Поєднання універсального з національним у мовній субстанції й створює «обличчя» національного менталітету» [4, с. 56].

І. Голубовська пов'язує особливості вербалізації світу тим чи іншим етносом з дією двох основних чинників: 1) зовнішній (природне середовище та матеріальна культура етносу); 2) внутрішній, який полягає в специфічності національного способу мислення, національного менталітету [4, с. 94].

Мова – є динамічною системою, частини якої перебувають в постійному русі, трансформації та розвитку. Процес її становлення й удосконалення ніколи не припиняється, водночас вона зберігає ознаки іманентної стабільності, цілісності [17]. На формування концепту та його мовну репрезентацію беззаперечно впливають наведені вище екстралінгвальні дані, під якими варто розуміти «усю сукупність надзвичайно різноманітних імпульсів, які зумовлені зовнішнім середовищем і пов'язані з особливостями історичного розвитку суспільства, переселенням та міграціями, об'єднанням і розпадом мовних колективів, змінами форм спілкування, прогресом культури та техніки тощо» [18]. Обставини формування та розвитку нації, особливості мислення є формою адаптації до зовнішнього середовища, а саме: географічного, кліматичного, історичного, релігійного. Відповідно мова як один з інструментів категоризації та концептуалізації, загалом інтелектуального осягнення дійсності відображає ознаки такої адаптації. Мова – це «...не тільки найпростіші семантичні конструкції, але й виражений у них увесь комплекс духовної культури етносу – носія цієї мови» [4, с. 72]. При цьому культуру слід розуміти як картину світу, що панує у свідомості людини в певний час на певній території й зумовлює лінгвосоціальну практику. Мова ж трактується як природний субстрат культури, що пронизує всі її сторони та служить інструментом ментального впорядкування світу, засобом закріплення етнічного світосприйняття й оптимізації міжкультурної взаємодії. Таким чином, мова так чи інакше відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання, тобто менталітет етносу як національну специфіку людського світосприйняття [3, с. 106].

Отож і назва, під якою етнос творить свою історію, є віддзеркаленням певного типу національної свідомості та ідей народу. Етнотопонім – це особливий концепт, який концентрує у собі не лише особливості певної мови, а й ментальності народу, неповторності його мислення, культурних здобутків та цінностей. Саме тому питання походження оніма «Україна» від початку дослідження цікавило багатьох вчених, мало дискусійний характер та часом виходило за межі суто лінгвістичні й набувало політичного підґрунтя. Лексему «Україна» уперше було зафіксовано у письмовому обігу в Іпатіївському списку «Повісті минулих літ», де літописець розповідає про смерть переяславського князя Володимира Глібовича у 1187 р.: «*І плакали по ньому всі переяславці... За ним же Україна багато потужила*». Через два роки в тому ж літописі йшлося про «Україну Галицьку», куди приїхав на княжіння Ростислав Берладничич [10, с. 347]. Під 1217 – 1218 рр. у Галицько-Волинському літописі знову записано, як

князь Данило у поході проти польського князя Лестька «*забрав Берестій, і Угровськ, і Верещин, і Столп'є, і Комов, і всю Україну*» [10, с. 375].

Про проблемність питання, відсутність однозначного тлумачення назви **«**Україна**»** зазначає відомий дослідник походження української мови, етносу Григорій Півторак: «…ще більшої шкоди, ніж романтична міфотворчість, національному відродженню українців, важкому й болісному процесові творення власної держави після багатовікового напівколоніального становища нашого народу в різних імперіях завдає успадковане з минулих епох почуття меншовартості, орієнтація на сильних сусідів та імперське мислення. Воно агресивне й дуже живуче, і деякі його апологети нині з усіх сил намагаються довести, що українців як окремої нації нібито ніколи не було й немає, а історія української мови ними спотворюється й фальсифікується» [13].

У зв'язку з викладеним вище варто відзначити, що існує багато теорій походження етнотопоніма, більшість з яких не мають фактологічного, наукового підґрунтя, у яких автори, зазвичай, видають бажане за дійсне. Зокрема, йдеться теорію «окраїнності», яку й досі підтримує чимало вчених, посилаючись на авторитетних польських, російських та українських історіографів, зокрема й на Михайла Грушевського, трактуючи літописну назву «Оукраина». Такі дослідники стверджують: «…позаяк у всіх випадках словом «Україна» означені прикордонні, «окраїнні» території: Київське порубіжжя (1187), «Украйну Галичську» (1189), північно-західні землі Галичини й Волині (1213)» [16]. М. Грушевський і справді писав про те, що: «…Україною звалася земля Переяславська, що тоді була пограниччям із степом... Потім, за польських часів, Україною прозивалося ціле наше українське Подніпров'я, тому, що се були крайні землі, за котрими починалися степи, де ходили татари» [6, с. 111].

Варто зауважити цікавий ментально-політичний момент: у російській дворянській і буржуазній історіографії походження назви **«**Україна**»** завжди асоціювали з прикордонням і вважали, що вона походить від «украинных» земель. Відповідь на ототожнення здебільшого штучного для російської мови слова «украинные» зі словом «окраинные» знайшов дослідник С. А. Макарчук. Вчений стверджує, що така позиція зародилося в офіційних царських канцеляріях, зокрема у діловодстві Посольського приказу, і вже тоді мала відбиток імперського мислення про Україну, де цю назву було зафіксовано в XII ст., задовго до перетворення Москви в ледь помітну державу [11]. І навіть відомий український академік П. Толочко, якого часто цитують російські науковці як «найавторитетнішого», та особливо мас-медіа у своїй маніпулятивній грі у «рускій мір», і досі відстоює походження національної назви від лексеми «окраїна» [20, с. 27].

Оригінальне тлумачення назви «Україна» запропонував В. Ричка. На його думку, це була народна назва Русі, принаймні її південноруських земель. Кордон на півдні для русів не був справжнім державним кордоном, оскільки за ним не існувало іншої держави, тому, ймовірно, слово «Україна» означало певну територію, де не було князівського правління, — «вольную», що межувала з Батьківщиною, «країни» — «україни» [8, с. 35].

Загалом у науковій думці є чотири теорії етимології слова «Україна»: край, пограниччя; украяти, урізати від цілого; слов'янське плем'я укрів; країна, рідний край [21, с. 22].

Варто надати особливої ваги твердженням Г. Півторака, В. Скляренка та Є. Наконечного, які вважають найвірогіднішою та найпереконливішою версію, яка пов'язує назву «Україна» зі словами «край», «країна», хоч і етимологічний зв'язок не є прямим, а значно складнішим. Очевидно, давньослов'янське слово «*край*» як «*відрізок,*

шматок землі» набуло нового значення — «*територія, що належить племені*», а згодом також і значення «*крайня межа території племені, початок (або кінець) території племені, берег*». На означення простору в праслов'янській мові вживався спеціальний суфікс **-іна** (*dol + ina = dolina «долина», niz + ina = nizina «низина»*). За аналогією ще в праслов'янський період утворилося і слово країна (**kraj + ina**) у значенні «*територія, яка належить племені*».Паралельно з іменником «край» у праслов'янській мові функціонував іменник «украй» (***ukrajь**), що означав «*відрізок від шматка; відділений шматок землі; відділена частина території племені; крайня межа відділеної частини території племені*».

Г. Півторак висуває теорію про те, що після розпаду праслов'янської етномовної спільності у східних слов'ян від слова «украй» та з суфіксом *-ін-а* утворилося слово **україна (*ukraina**) із значенням «відділений шматок землі; відділена частина території племені».

У період феодальної роздрібненості Київської Русі (з XII ст.), коли від неї почали одне за одним відділятися незалежні князівства, слово «україна» набуло значення «князівство». Крім Переяславської україни, була ще Галицька україна, Волинська україна, Чернігівська україна, Київська україна та інші україни,— самостійні князівства. По це свідчить, наприклад, те, що під 1189 роком той самий Іпатіївський список повідомляє: князь Ростислав прибув «*до україни Галицької, і взяв два городи галицькі, а звідти пішов до Галича*». У такому значені слово існувало й пізніше, наприклад, варто згадати про універсал 1580 р. польського короля Стефана Баторія «в Україні Руській, Київській, Волинській, Подільській і Брецлавській», що свідчить про вживання у польських урядових актах утотожнювання з української мови «України» з «країною» (воєводством) [5].

Як вдало підкреслив С. Шелухін, «у всіх «окраїнників», «пограничників» помітна одна спільна риса: вони уперто не зауважують в історичних пам'ятках вжитку двох форм назви: «Україна» і «Вкраїна» (з «В» на початку), оминаючи останню. А саме ця форма робить абсолютно неможливим ототожнення слів «Україна» й «окраїна», понять «Україна» й «окраїна» чи «пограниччя» [22, с. 25]. Автор слушно зауважив, що все ж немає у світі жодного етноніма, який би викликав проти себе стільки ненависті, злоби, нападів та пропаганди. Це свідчить про органічну змістовність і важливість зв'язаних з цим іменем почуттів народу, його прав та інтересів.

Приблизно в другій половині XIV ст. більшість князівств Русі були захоплені Литвою і Польщею. Відтоді виникли такі назви, як Литовська україна й Польська україна. Думки вчених сходяться на тому, що протягом XV – XVI ст. у слові «Україна» відбувався процес зміни наголошування Укра´їна – Украї´на), що й стало причиною появи паралельних форм.

З розвитком козацтва назва «Україна» актуалізується і набуває особливої ваги. Вона замінила собою усі синонімічні означення, які давали козаки своїй Батьківщині: «святоруський берег», «край веселий», «мир хрещений», «мир християнський», «городи християнські», «наша земля християнська», «руські краї» – про що свідчить матеріал фольклорного дискурсу. Пов'язано це очевидно з патріотичним загостреним відчуттям, національною самоідентифікацією, спільністю (бажання кожного козака належати до соціальної групи козацтва). Про що зазначає у етимологічному словнику Я. Рудницький та додає, що для українців топонім став іменем країни, а для іноземців (європейців) – кордоном між цивілізованою Європою та Азією» [7, с. 1075]. Наведена образно-асоціативна складова концепту «Україна» у представників світової спільноти виникла тому, що козаки захищали християнську Європу живим щитом від азійських загарбників, до того ж представники тодішнього українського суспільства були теж християни – останній релігійний кордон єдиновірників. Я. Рудницький стверджує, що у

часи козаччини онім «Україна» набув поширення серед українців ще й через утиски з боку російської та польської влади, їх прагнення асимілювати жителів України. У зв'язку із внутрішнім супротивом українців назва почала асоціюватися з прагненням до незалежності та з індивідуальністю народу, його відмінністю, унікальністю (мова, культура, національність) серед названих вище сусідів» [7, с. 1076]. Саме з XIV століття Україна вживається як географічна назва, як термін «країна, заселена українцями». Паралельно назва співіснувала з лексемою «Малоросія». У зв'язку з формуванням нації, усвідомленням свої унікальності, лексему «Україна» в царській Росії було заборонено і введено зазначений канцеляризм. Ідеологи царату розуміли, що навряд чи зможуть знищити і стерти з пам'яті українців це слово, отже, було прийнято рішення нав'язати негативну ціннісну складову і відповідно викликати асоціацію меншовартості. Російські шовіністи стали пояснювати назву нашого краю Україна як «окраїна Росії», тобто вклали в це слово принизливий і невластивий йому зміст [13].

Петро Канашевич-Сагайдачний у листі до польського короля 16 лютого 1622 року писав про «Україну власну, предковічну вітчизну нашу» [23, с. 22]. Назву «Україна» вживали спочатку на позначення Середнього Наддніпров'я, а з XVI – середньої і нижньої Наддніпрянщини. Одночасно з посиленням провідного значення цієї території у суспільно-політичному житті українського народу, стала його етнічним, національним іменем» [9, с. 143]. Топонім «Україна» закріпився в офіційних документах, народній творчості, літературі у XVI – XVII ст. У Запорозькій Січі його використовували як офіційну назву козацької держави. Для дослідження становлення назви є важливим той факт, що, незалежно від свого походження, слово «Україна» позначало козацьку державу, утворену в результаті політичної та військової діяльності Богдана Хмельницького, окрему, незалежну країну, а не «окраїну» Російської імперії.

Формування ядерного, поняттєвого сегмента концепту «Україна» у діахронному аспекті серед представників інших етносів висвітлено у праці І. Борщевського «Україна у літературі Західної Європи». Це професійний огляд значної кількості різнопланових рукописних та інших джерел і літератури з різних питань зв'язків України з Європою, які учений ретельно збирав, вивчав, аналізував протягом десятиріч своєї натхненної і наполегливої праці в архівах і бібліотеках багатьох країн Європи. Перші фіксовані згадки про наших предків (Русь) у західноєвропейських джерелах учений датує IX ст. (839 р.), Бертинської хроніки, складеної єпископом м. Труа Пруденцієм, який повідомляв, що разом із послами імператора Теофіла до Інгельсгейму прибуло чимало людей, які говорили, що їх плем'я зветься *Рос.* Наступні згадки про русів у західних джерелах X і наступних століть. До речі, опрацьовані вченим факти свідчать про те, що усі тодішні синоніми назви «Україна» (Русь, Малоросія) з початку київських князів у західноєвропейських джерелах виступали на позначення населення Русі, а от народи східних земель (суздальці, володимирці, муромці та ін.) з кінця XIII століття самі себе називають московитами та Московією. Тому видаються не цілком об'єктивними праці науковців, особливо російських, які й досі стверджують, що не український етнос є правонаступником Русі. Як підтвердження цієї тези автор наводить відомі та маловідомі джерела про духовні зв'язки Русі домонгольського і литовського періодів з західними країнами При цьому І. Борщак доводить, що західні автори розглядали «і східні, і західні українські землі як одну країну соборної України-Русі, яку ще називали Сарматією. На давніх італійських географічних картах 1508, 1529, 1532 років, що зберігаються у ватиканських сховищах, – Русь (Russia) – це тільки Україна, а Московія – не Русь, і пишеться всюди «Moscovia, Mosczouvi, Moscovia ducatus» [1, с. 13]. З середини XVI ст. зустрічаємо її у листі турецького султана Сулеймана до польського короля Жигимонта 1564 р. наша земля названа Україною. Універсал короля Стефана

Баторія 1580 р. звернений «к Україні Руській, Київській, Волинській, Подільській і Брацлавській». Офіційні записи Польського Сейму 1585 р. називають Україну Подольську.

Назва «Україна» зафіксована у європейських картах з 1650, 1666, 1720 рр. На європейських картах вона іноді позначається як Козакоріум, або країна козаків. Найбільше популяризував назву «Україна» французький інженер-картограф Гійом Левассер де Боплан, який після подорожі Україною видав книгу «Опис України». Книга вийшла у Франції в 1650 р. і швидко розійшлась у всіх країнах Європи. Крім того, Боплан склав три карти України (1648, 1650, 1660 рр.).

Першою в Європі працею з історії України стала книга Іоанна Крістіана Енгеля «Історія України, українського козацтва, а також князівства Святого Володимира», видана у 1746 р. Історія становлення та розвитку держави зафіксована не лише у підручниках чи на археологічних, антропологічних пам'ятках. Її можна дослідити через етнотопоніми, які відбивають самоідентифікацію, культуру, ментальність народу.

Отже, слово «Україна» вживалося вже за часів Київської Русі. З еволюцією держави наших предків еволюціонувала й назва. На початку свого функціонування етноназва мала значення окремої території, згодом назва поширилась і почала позначати не маленькі окремі «україни», одну сукупну територію, разом з тим і народ. За часів козаччини Україна набуває нового значення – незалежна держава і асоціюється з поняттями волі, свободи. Ця традиція продовжується і в епоху Романтизму, епоху українського відродження.

Поняттєва складова концепту включає у різних контекстах наукового дискурсу такі прямі та метафоричні змістові частини у процесі вербалізації концепту Україна: 1) **етнополітичний** – Україна як держава; 2) **географічний** – Україна як територія; 3) **етнічний** – Україна як народ; 4) **культурний** – Україна як традиції, звичаї, обряди; 5) **релігійний** – Україна як сукупність вірників (Київський Патріархат); 6) **соціальний** – Україна як населення, до якого входять не лише українці, а й представники інших етносів.

Народ та його культура є основними чинниками формування, існування та розвитку кожної держави. Від культури етносу та його ментальності залежить, якою буде держава та як вирізнятиметься з-поміж інших територіальних утворень. Отож наш народ, його культура та їх номінативне поле входять до семантико-когнітивного поля концепту «Україна». Номінації нашого етносу входять до семантико-когнітивного поля концепту, бо ототожнюються й асоціюються саме з цією країною.

Динаміка найменувань держави відтворює як зміни соціально-політичної та етнокультурної ситуації в Україні, так і характер її взаємин із сусідніми державами. Вони впливають на становлення українців як нації і сьогодні.

Список використаної літератури

1. Борщак І. Україна в літературі Західної Європи / І. Борщак. – Київ, 2000. – 365 с. ; Borshchak I. Ukraina v literaturi Zakhidnoi Yevropy / I. Borshchak. – Kyiv, 2000. – 365 s.

2. Василик Л. Є. Концепти Україна та свобода в реалізації національної ідеї: історико-отологічний аспект / Л. Є. Василик // Наукові записки Інституту журналістики. – 2007. – Т. 26. – С. 184–189 ; Vasylyk L. Ye. Kontsepty Ukraina ta svoboda v realizatsii natsionalnoi idei: istoryko-otolohichnyi aspekt / L. Ye. Vasylyk // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – 2007. – T. 26. – S. 184–189.

3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; пер. с англ. А. Д. Шмелева; под ред. Т. В. Булыгиной. – Москва : Языки русской культуры, 1999. – 780 с. ; Vezhbitskaya A. Semanticheskie universalii i opisanie yazykov

/ A. Vezhbitskaya; per. s angl. A. D. Shmeleva ; pod red. T. V. Bulyginoy. – Moskva : Yazyki russkoy kultury, 1999. – 780 s.

4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – 2-е вид., випр. і доп. – Київ : Логос, 2004. – 284 с. ; Holubovska I. O. Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu / I. O. Holubovska. – 2-e vyd., vypr. i dop. – Kyiv : Lohos, 2004. – 284 s.

5. Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Украінско-русскій словарь / Б. Д. Грінченко. – Берлін, 1924. – 1075 с. ; Hrinchenko B. D. Slovar ukrainskoi movy. Ukrainsko-russkii slovar / B. D. Hrinchenko. – Berlin, 1924. – 1075 s.

6. Грушевський М. Історія України-Руси у 12-ти т. / М. Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1991. – Т. І. – 736 с. ; Hrushevskyi M. Istoriia Ukrainy-Rusy u 12-ty t. / M. Hrushevskyi. – Kyiv : Naukova dumka, 1991. – T. I. – 736 s.

7. Етимологічний словник української мови у 2-х т. / укл. Я. Рудницький. – Вінніпеґ–Оттава, 1962–82. – Т. 2. – 1128 с. ; Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy u 2-kh t. / ukl. Ya. Rudnytskyi. – Vinnipeg–Ottava, 1962–82. – T. 2. – 1128 s.

8. Історія українського козацтва : нариси у 2-х т. / відп. ред. В. А. Смолій. – Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – Т. 1. – 839 с. ; Istoriia ukrainskoho kozatstva : narysy u 2-kh t. / vidp. red. V. A. Smolii. – Kyiv : Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 2006. – T. 1. – 839 s.

9. Історія Української Радянської Соціалістичної Республіки в 10-ти т. / гл. ред. Ю. Ю. Кондуфор. – Київ : Наукова думка, 1983. – Т. 3. – 714 с. ; Istoriia Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky v 10-ty t. / hl. red. Yu. Yu. Kondufor. – Kyiv : Naukova dumka, 1983. – T. 3. – 714 s.

10. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ : Дніпро, 1989. – 591 с. ; Litopys ruskyi / per. z davnorus. L. Ye. Makhnovtsia ; vidp. red. O. V. Myshanych. – Kyiv : Dnipro, 1989. – 591 s.

11. Макарчук С. А. Етнічна історія України [Електронний ресурс] : навч. посіб. / С. А. Макарчук. – Київ : Знання, 2008. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eiu/part16/1602.htm ; Makarchuk S. A. Etnichna istoriia Ukrainy [Elektronnyi resurs] : navch. posib. / S. A. Makarchuk. – Kyiv : Znannia, 2008. – Rezhym dostupu : http://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eiu/part16/1602.htm

12. Мудраченко Т. Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англомовному газетному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : спец. 10.02.04 / Тетяна Борисівна Мудраченко ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2013. – 20 с. ; Mudrachenko T. B. Aktualizatsiia kontseptu UKRAINA v suchasnomu anhlomovnomu hazetnomu dyskursi : avtoref. dys. ... kand. filol. Nauk : spets. 10.02.04 / Tetiana Borysivna Mudrachenko ; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina. – Kharkiv, 2013. – 20 s.

13. Півторак Г. П. «Україна» – це не «окраїна» [Електронний ресурс] // Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Г. П. Півторак. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt12.htm ; Pivtorak H. P. «Ukraina» – tse ne «okraina» [Elektronnyi resurs] // Pivtorak H. P. Pokhodzhennia ukraintsiv, rosiian, bilorusiv ta yikhnikh mov / H. P. Pivtorak. – Rezhym dostupu : http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt12.htm.

14. Підкамінна Л. В. Лінгвокультурологічний концепт України у поетичній мовотворчості Т. Шевченка / Л. В. Підкамінна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (Мовознавство і літературознавство). – 2009. – Вип. 3. – С. 55–60 ; Pidkaminna L. V.

Linhvokulturolohichnyi kontsept Ukrainy u poetychnii movotvorchosti T. Shevchenka / L. V. Pidkaminna // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 8. Filolohichni nauky (Movoznavstvo i literaturoznavstvo). – 2009. – Vyp. 3. – S. 55–60.

15. Присяжнюк О. М. Концепт «Україна – Європа» крізь призму топосів у романі «Маруся Чурай» Ліни Костенко / О. М. Присяжнюк // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство. – 2010. – Вип. XXIII, ч. 2. – С. 194–202 ; Prysiazhniuk O. M. Kontsept «Ukraina – Yevropa» kriz pryzmu toposiv u romani «Marusia Churai» Liny Kostenko / O. M. Prysiazhniuk // Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Seriia : Linhvistyka i literaturoznavstvo. – 2010. – Vyp. XXIII, ch. 2. – S. 194–202.

16. Ревчук Р. Україна чи все-таки Русь ? [Електронний ресурс] / Р. Ревчук // Українська правда. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/columns/2010/07/23/5239610/ ; Revchuk R. Ukraina chy vse-taky Rus ? [Elektronnyi resurs] / R. Revchuk // Ukrainska pravda. – Rezhym dostupu : http://www.pravda.com.ua/columns/2010/07/23/5239610/

17. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – Київ : ОКО, 1996. – 416 с. ; Semchynskyi S. V. Zahalne movoznavstvo / S. V. Semchynskyi. – Kyiv : OKO, 1996. – 416 s.

18. Серебренников Б. А. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка / Б. А. Серебренников. – Москва : Наука, 1970. – 604 с. ; Serebrennikov B. A. Obshchee yazykoznanie. Formy sushchestvovaniya, funktsii, istoriya yazyka / B. A. Serebrennikov. – Moskva : Nauka, 1970. – 604 s.

19. Сирко І. М. Концепт Україна та його асоціативний ряд у щоденникових записах М. Галабурди-Чигрин / І. М. Сирко // Восточноукраинский лингвистический сборник. – 2012. – Вип. 14. – С. 32–43 ; Syrko I. M. Kontsept Ukraina ta yoho asotsiatyvnyi riad u shchodennykovykh zapysakh M. Halaburdy-Chyhryn / I. M. Syrko // Vostochnoukraynskyi lynhvystycheskyi sbornyk. – 2012. – Vyp. 14. – S. 32–43.

20. Толочко П. П. Древнерусская народность : воображаемая или реальная / П. П. Толочко. – Санкт-Петербург, 2005. – 218 с. ; Tolochko P. P. Drevnerusskaya narodnost : voobrazhaemaya ili realnaya / P. P. Tolochko. – Sankt-Peterburg, 2005. – 218 s.

21. Україна : повна енциклопедія / авт.-упоряд. В. М. Скляренко, Т. В. Іовлева, В. В. Мирошнікова, М. О. Панкова. – Харків : Фоліо, 2007 – 463 с. ; Ukraina : povna entsyklopediia / avt.-uporiad. V. M. Skliarenko, T. V. Iovleva, V. V. Myroshnikova, M. O. Pankova. – Kharkiv : Folio, 2007 – 463 s.

22. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів / С. Шелухін. – Дрогобич : Бескид, 1992. – 256 с. ; Shelukhin S. Ukraina – nazva nashoi zemli z naidavnishykh chasiv / S. Shelukhin. – Drohobych : Beskyd, 1992. – 256 s.

23. Яструбецька Г. Концепт «Україна» в поезотворчості Василя Стуса / Г. Яструбецька // Слово і час. – 2004. – № 10. – С. 37–43 ; Yastrubetska H. Kontsept «Ukraina» v poezotvorchosti Vasylia Stusa / H. Yastrubetska // Slovo i chas. – 2004. – № 10. – S. 37–43.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016

I. V. Khomenska

HISTORICAL AND ETYMOLOGICAL ASPECTS OF THE CONCEPT «UKRAINE» FORMATION

The article deals with the formation of the concept «Ukraine». Author examines the concept «Ukraine» formation in historical and etymological aspects. The semantic filling of this concept is related to the features of people's mentality. There are many theories of the concept «Ukraine» origin. Some scientists associate the name «Ukraine» with the words «edge» and «country». Other scientists as sociate it with the concept «outskirts». The name

«Ukraine» takes on a particular importancewith the development of the Cossacks. It replaced such concepts as «merry edge», «world a baptize», «world Christian», «our earth is Christian» and others like that. It is determinedby patriotic feelings and national sovereignty. The term «Ukraine» became firmly established in the official records, folk art and in literature of the XVI – XVII centuries. The word «Ukraine» marked the Cossack state that has been fixed in the European maps since 1650. There it was sometimes designated as a Cossacks' country. In general, there are four basic theories regarding the etymology of the word «Ukraine» in scientific knowledge. The dynamics of the state names re-creates the changes of socio-political and cultural situation in Ukraine. Nowadays it also influences Ukrainian national identity.

Keywords*: concept formation, etymology, Ukraine, semantic, term.*